

BIBLIOTEKA

80
LL 85

XHEVAT LLOSHI

MBESHTETJE

PER GJUHEN

LETRARE



80
LL 85

XHEVAT LLOSHI

MBËSHTETJE
PËR GJUHËN LETRARE



BOTIMET TOENA

Redaktore teknike: Irena Toçi

Botues: FATMIR TOÇI

©Copyright 1997: Autori

SHTËPIA BOTUESE TOENA
Rr. "Muhamet Gjollësia"; K. Postare 1420, Tiranë
Tel: (042) 40116; 40117
Tel.Fax: (042) 27232

KULTURA SHQIPTARE PËRPARA SHQETËSIMESH TË REJA

- Rreth librit të Arshi Pipës
“Politika gjuhësore në Shqipërinë Socialiste” -

Nuk besoj që gjatë vitit 1989 në gjithë gjuhësinë botërore të jetë botuar një libër me mendësi më të prapambetur se ai i Arshi Pipës.

Titulli anglisht i librit është : “*The Politics of Language in Socialist Albania*”. Është botuar më 1989 në SHBA në serinë Monografi për Europën Lindore, nr. CCLXXI, që shpërndahen nga Shtëpia Botuese e Universitetit të Kolumbias, Nju Jork. Përfshin 283 faqe me germa të vogla dhe, përveç hyrjes, shënimeve, bibliografisë dhe treguesit, ka 11 kapituj. Nuk ka nevojë që të lexohet i gjithë libri, për të rrokur idetë e tij themelore. Ato janë shpalosur që në parathënie dhe 283 faqet e tjera sillen për t’i argumentuar. Mirëpo kur e përfundon librin, bindesh se ky nuk është një vështrim shkencor për politikën gjuhësore, por është thjesht politikë në kuptimin popullor të fjalës: më thua diçka me zell e me zjarr, më betohesh se e ke me sinqeritet e vetëm për të mirën time, më përgjërohesh e më siguron se do të më shpëtosh nga rreziqe të mëdha e, megjithatë unë e ndiej, pavarësisht se më është turbulluar mendja e prekur zemra, që këtu ka diçka tjetër, ka një kurth. Ky

libër e thotë dhe e kërkon hapur, që ne të ndjekim modelin serbo-kroat, domethënë të ndahemi në dy gjuhë të veçanta, në dy kultura, rrjedhimisht edhe në dy kombe, siç u ndanë serbët dhe kroatët. Shënimet e mëposhtme kanë qëllim pikërisht të zbulojnë se si ca përpjekje për të hedhur dritë mbi një çështje madhore të identitetit kombëtar të shqiptarëve, në të vërtetë e mohojnë këtë identitet.

1.

Ideja themelore e Arshi Pipës është se: “E shtuquajtura gjuhë letrare e njësuar as ka qenë e nevojshme dhe as e ka kërkuar populli shqiptar, meqë shqiptarët prej kohësh kanë qenë mësuar me bashkekzistencën e tyre paqësore dydialektëshe”. (f. XVI). Për ta provuar këtë, autori ndërmerr një rishikim tërësor të historisë, kulturës, letërsisë, etnografisë dhe personaliteteve të Shqipërisë.

A janë shqiptarët një popull dhe një komb? Sipas A. Pipës nuk janë. Veriu dhe jugu, gegët dhe toskët, kanë ecur historikisht në dy rrugë të ndryshme, prandaj përfaqësojnë dy orientime të kundërta kulturore, dy mendësi të papajtueshme deri në urrejtje, madje, edhe një pjesë të madhe i ka munguar patriotizmi, nuk ka pasur dashuri për atdheun. Jemi të detyruar të japim citime të gjata nga monografia, sepse çdo lexues ka të drejtë të revoltohet e të thotë: nuk është e mundur të ketë një shqiptar që të predikojë gjëra të tilla!

E megjithatë në parathënie shkruhet: “Gegët, që janë kryesisht myslimanë ose katolikë (pak janë ortodoksë), janë të orientuar nga Perëndimi, duke qenë të gjithë katolikët gegë, ndërsa toskët, që janë myslimanë ose ortodoksë, janë të orientuar nga Lindja, duke qenë bashkësia ortodokse shqiptare kryesisht toske.”(f. XII). Argumenti i autorit është historik dhe fetar: këto dy pjesë kanë qenë të pushtuara nga dy perandori të ndryshme (Romake dhe Bizantine) dhe janë përfshirë në dy sisteme të ndryshme fetare (ashtu si serbët dhe kroatët, paralelizmin mund ta nënkuptojë vetë lexuesi dhe nuk do ta përsërisim më tej). Pra, atë që përbën thelbin e një shqiptari të Veriut dhe të një të Jugut nuk e

ka krijuar rruga mijëvjeçare e këtij populli në trojet e veta, por e kanë krijuar pushtuesit e huaj dhe fetë e ardhura. Janë të huajt që na kanë bërë, mjafton që dikush të vihej mbi ne nga ana shtetërore, fetare e kulturore dhe tek ne nuk mbetet gjë shqiptare, përkundrazi, përjetësohej e huaja.

Dhe kështu A. Pipa u përvishet toskëve ortodoksë: “Në kulturën e ortodoksëve shqiptarë mbisundon bizantinizmi i: në folklorin, traditat e legjendat, në manastire e kisha. Kjo duket në toponiminë e shumë fshatrave e qyteteve, në disa nga zakonet e tyre dhe gjithashtu në emrat e tyre.

Kjo shpjegon pakënaqësinë e rrënjosur thellë tek ata kundrejt qytetërimit perëndimor dhe, në fushën e gjuhës, kundërshtimin e tyre ndaj vazhdimësisë iliro-shqiptare. Për ta Iliria do të thotë Iliriku romak, kurse Ilirizmi i do të thotë lëvizja kulturore kroate me po atë emër. Por meqë pushtetin e kanë myslimanët përgjithësisht dhe katolikët janë tërësisht për teorinë e origjinës ilire, shqiptarët bizantinë nuk kanë guxim t’u kundërshtojnë hapur.” (f. 206).

Studiuesit shqiptarë jo vetëm të gjuhësisë, por edhe të arkeologjisë, të historisë, të etnografisë, të folklorit kanë dhjetëra vjet që me një punë shkencore të miratuar në nivel botëror po sjellin argumente bindëse për vazhdimësinë iliro-shqiptare. E quaj se më lejohet të përfaqësoj zërin e tyre për të kundërshtuar prerazi akuza të tilla, për të cilat nuk do të shtoj epitete as këtu dhe as më poshtë, sepse nuk më lejon dinjiteti i të gjithë atyre, zërin e të cilëve marr leje të përfaqësoj.

Siç dihet, shumë shqiptarë kanë emigruar për arsye ekonomike në vende të ndryshme. Një koloni e madhe është edhe në SHBA, ku shumica dërrmuese janë nga Shqipëria e Jugut. Libri i A. Pipës është botuar në SHBA. Do të dëshiroja që ata të lexojnë se çfarë thotë A. Pipa për ta dhe për vëllezërit e tyre në atdhe: “Shqiptarët ortodoksë bizantinë nuk duan të dëgjojnë për ilirët dhe gjuhën e tyre, sepse “ilir” është e lidhur në mënyrë të pashlyeshme si me “gegë” ashtu edhe me “katolik” në mendjet e tyre. Ata i shohin shtrembër gegët, meqë kanë frikë prej tyre, sepse përbëjnë shumicën, kurse katolikët i urrejnë se janë papistë.” (f. 181).

Por ka edhe shqiptarë të vendosur historikisht në Itali, të cilët gjithashtu janë kryesisht nga Shqipëria e Jugut. (Që të mos ngatërrohet lexuesi, po i kujtojmë se SHBA dhe Italia janë në Perëndim). Edhe ata A. Pipa nuk i kursen: “Studiuesit arbëreshë të Italisë përgjithësisht nuk janë në favor të tezës së vazhdimësisë iliro-shqiptare. Pse? Sepse kultura e arbëreshëve të Italisë ka një vullë të fortë bizantine.” (f. 180).

Megjithatë A. Pipa nuk mund të kënaqej duke laskaruar vetëm një pjesë të toskëve. Pa marrë para sysh faktet historike, kontradiktat e thella që i hapen në arsyetimet e veta, kapërcimet kokëteposhtë nga një absurditet te tjetri, ai ecën me këmbëngulje në drejtimin që ka caktuar. Dhe ja një përgjithësim i tillë: “Dallimet krahinore ndërmjet gegëve e toskëve ndoshta janë pasojë e dallimeve fetare (cuius regio, huius religio).” (f. 210). Thënia latine në kllapa ka kuptimin: njeriu pranon fenë e atij që sundon. Pra ne jemi ndarë në gegë e toskë sipas fesë që kemi pasur, si pasojë e sundimtarëve të huaj që kemi pasur mbi krye. Mirëpo si i bëhet që shumica e popullsisë ka qenë myslimane si në Veri dhe në Jug, kurse perandoritë që na kishin pushtuar, na kishin gllabëruar tërësisht e jo copa-copa? Kini durim, se prandaj ka shkruar qindra faqe A. Pipa, që të ketë vend të lirë t’u përvishet mbarë e mbrapsht edhe atyre.

“Është e vërtetë, - thotë ai, duke përmendur Shkodrën, - se qyteti dhe rrethinat e tij përfshijnë një numër të mirë myslimanësh. Megjithatë kontributi i tyre për kulturën shqiptare ka qenë më pak i dukshëm. Sa për patriotizmin, pjesëmarrja e tyre në lëvizjen kombëtare nis me Lidhjen e Prizrenit, vetëm me ndonjë shfaqje të rastit para saj.” (f. 198). E dëgjoni ju, myslimanët e Shkodrës? Deri në fund të shekullit të kaluar ju pak keni dhënë për kulturën shqiptare, sa për patriotizmin, për nja 300-400 vjet nuk keni pasur asnjë pikë. Por mos u mërzitni, sepse: “E njëjta gjë është e vërtetë, - vijon po aty A. Pipa, - për myslimanët e Shqipërisë së Mesme e të Jugut, ndonëse disa prej tyre, veçanërisht toskët, u bënë udhëheqës të shquar të periudhës së Rilindjes.”

Dikush mund të kundërshtojë: po ja, megjithatë autori ka pranuar disa udhëheqës të shquar të Rilindjes! Ashtu vërtet, por mos kini asnjë iluzion se ky autor heziton qoftë edhe një thërrime në revanin e tij. Krijimi i gjuhës së përbashkët, thotë A. Pipa: "Ishte një veprim hakmarrës, i nxitur nga një ndjenjë e fuqisë më eprore intelektuale të toskëve, së cilës ia ka hedhur manovrimin politik i gegëve në bërjen e historisë shqiptare. Të marrim, për shembull, Abdyl Frashërin, organizatorin toskë të Lidhjes së Prizrenit. Atë e arrestuan dhe ndenji pesë vjet në burg. Ali Pashë Guçia, kryekomandant i forcave të armatosura të Lidhjes u bë mytesarif i Pejës.

Ismail Qemali, një burrë shteti liberal dhe organizues e themelues i pavarësisë së Shqipërisë, ka qenë toskë. Ai që i voli frytet e pavarësisë ishte "maloku i shkathët" që u bë mbret. Heroi kombëtar shqiptar gjithashtu ka qenë gegë." (f. 192).

Besoj se është e qartë si e rishikon historinë tonë A. Pipa: sipas tij, Ali Pashë Guçia ia ka hedhur Abdyl Frashërit, kurse A. Zogu ia ka hedhur I. Qemalit. I lumtë Skënderbeut që ka qenë gegë, se ndryshe kushedi ç' do ta gjente në këto lloj monografish. Por ka edhe më:

Kështu ka qenë në lashtësi: "Sundimtarët që kanë lënë emër në historinë e lashtë kanë qenë nga ato pjesë të Ilirisë, që janë ose kanë qenë Shqipëria e Veriut: mbretërit ardianë, perandorët ilirë të Romës (Diokleciani, Konstandini, Justiniani). Është e vërtetë që Pirroja i mundi romakët. Por pas vdekjes së tij, Teuta e pushtoi Epirin." (po aty). Pra edhe Pirroja i Epirit e mori shqelmin që i takonte, si ka guxuar ai të ishte nga Jugu e të thyente romakët?

Kështu është edhe sot: "Nënë Tereza, e para shqiptare që ka marrë një çmim ndërkombëtar, është një kosovare katolike, në një kohë që kosovarët janë pothuaj qind për qind myslimanë. E megjithatë një shqiptar, i lindur në një familje bektashinjsh, e shpalli Shqipërinë vendin e parë ateist në botë." (f. 191).

Është krejt e mundur, që duke u nisur nga kjo monografi shkencore, të shkruash një *pamflet humoristik*, për një revistë satirike. Por këto faqe e lëndojnë kaq thellë ndjenjën kombëtare të çdo shqiptari, sa që je i detyruar të bëhesh serioz përpara gjërave të tilla tmerrësisht shqetësuese për kulturën shqiptare.

Fati tragjik e solli që pothuaj gjysma e popullsisë shqiptare të mbetej jashtë kufijve të Shqipërisë si shtet. Me vendosmëri të patundur i shkel me këmbë A. Pipa edhe ata, edhe historinë e kulturën e tyre.

“Rasti i kosovarëve myslimanë është i ndryshëm. Ata i mbetën besnikë islamizmit dhe sulltanit (siç e tregojnë edhe këngët e tyre epike) deri në Lidhjen e Prizrenit, në të cilën roli i tyre që mbizotërues vetëm pasi Fuqitë e mëdha vendosën që Plavën dhe Gucinë t’i merrte Mali i Zi... Trupat e parregullta të kosovarëve në shërbim të qeverisë turke shtypën kryengritjen maqedone (1901-1902) dhe njëkohësisht kanë bërë mizori kundër serbëve. Qëndrimi i tyre pro Turqisë në përgjithësi ndryshoi gradualisht, kur disa prej udhëheqësve më të ndriçuar (Hasan Prishtina, Nexhip Draga, Dervish Hima) e kuptuan se ditët e Perandorisë Osmane ishin të numëruara.” (f. 198).

Le ta themi me fjalë të tjera, atë që është shkruar nga A. Pipa. Kosovarët myslimanë nuk kanë qenë asnjëherë patriotë. Edhe eposi i tyre tregon besnikërinë ndaj islamizmit e sulltanit. Studiuesit serbë e kanë sharë eposin e kreshnikëve dhe kanë pasur plotësisht të drejtë, ja ku e thotë vetë studiuesi shqiptar A. Pipa më 1989. Kosovarët u kujtuan vetëm kur u shkëputën Plava e Gucia. Nuk kanë bërë mizori të pashembullta shovinistët serbë kundër shqiptarëve, por e kundërta. Etnografja dhe publicistja e njohur angleze Edith Durham ka shkruar 6 libra me fakte për mizoritë e shovinistëve kundër shqiptarëve. Por A. Pipa e rishkruan historinë pas 80 vjetësh, siç do ta dëshironte famëkeqi Çubriloviç, sepse faktet e historisë dhe vetë E. Durham i të paktën duhen fshirë si të paqena. H. Prishtina, N. Draga dhe D. Hima nuk kanë bërë asgjë si patriotë, ata vetëm e drodhën kur panë se po u rrezikoheshin interesat e tyre.

E megjithatë edhe kjo nuk mjaftoka. A. Pipa nuk ngopet duke i gproposur kështu kosovarët gjatë shekujve, ai u vërsulet më tej kosovarëve të sotëm.

“Ajo që shkruajnë sot kosovarët nuk është “gjuha shqipe letrare e njësuar”, por një gjuhë as toske, as gege, në vend të saj është një mishmash i modeleve kosovare të të folurit, i përzier me klishe të huazuara nga shqipja zyrtare e

gjithashtu nga serbokroatishtja. Duke lexuar gazetat kosovare, ndeshesh me fjali të ndërtuara në mënyrë të rreme aq sa nuk kanë kuptim, kurse shkrimet e tyre diturore janë të ngathëta dhe fjalëshumë, ndërsa poezia e tyre është inferiore kundrejt asaj që është shkruar më parë në kosovarçen.” (f. 255).

Këta rreshta janë një çomangë prapa kokës së gazetarëve kosovarë sot, kur gazetat e tyre i kanë mbyllur serbët e Sllobodan Milosheviçit. Ata janë një çomangë kundër studiuesve kosovarë sot, kur mbyllet Instituti Albanologjik i Prishtinës, konkretisht kundër Rexhep Qoses për të përmendur një emër, sepse A. Pipa nuk zë në gojë asnjë prej kësaj plejade të heronjve intelektualë të shqiptarizmit. Ata janë një çomangë kundër poetëve kosovarë, konkretisht kundër Ali Podrimjes, për të përmendur një emër, sepse A. Pipa nuk zë në gojë asnjë prej kësaj plejade krijuesish, që na ngrohin zemrën me frymëzimin e tyre shqiptar të nivelit artistik e shprehës europian. Nuk i zë në gojë, sepse për të: “Letërsia kosovare është një çorbë e gegërishtes së toskëzuar.” (f. 216). Kështu, pasi u bie në kokë kosovarëve, ai kujdeset edhe për stomakët e neve, 3 milionë e ca shqiptarëve të tjerë, që të shpëtojmë nga kjo çorbë, të cilën duke mos qenë të ndriçuar nga kjo monografi arshishkencore, e paskemi shijuar me etje për letërsi.

Si u arrit që këtë shqipe e pranuan përgjithësisht shqiptarët brenda kufijve të asaj që tashmë është ish Jugosllavia? Edhe për këtë ka menduar A. Pipa.

“Si shpjegohet që kosovarët e kthyen fletën? Kjo ka ndodhur në fund të prillit 1968, atëherë kur revolucioni kulturor shqiptar ishte në kulmin e tij në Shqipëri. Sipas njoftimeve gojore të gjuhëtarëve kosovarë, që morën pjesë në Konferencën konsultative, pranimit i gjuhës zyrtare të Tiranës ishte pasojë e presionit të madh të studentëve...”

Duke qenë puna kështu, na mbetet të shprehim hipotezën se zbatimi nga kosovarët i gjuhës zyrtare të Tiranës ka qenë në një shkallë të gjerë rezultat i propagandës staliniste shqiptare nëpërmjet studentëve, disa prej tyre ishin simpatizantë e disa ndoshta agjentë të regjimit të Tiranës.” (f. 256).